

La Catalogna in Europa, l'Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni
Associazione italiana di studi catalani
Atti del IX Congresso internazionale (Venezia, 14-16 febbraio 2008)
Edizione in linea – ISBN 978-88-7893-009-4
<http://www.filmmod.unina.it/aisc/attive/>
Data di pubblicazione di questa comunicazione: 26 settembre 2008
<http://www.filmmod.unina.it/aisc/attive/Arronis-GarciaSempere.pdf>

Carmen Arronis i Llopis   Marinela Garcia Sempere

Referents italians en la cultura catalana:

traduccions i altres versions literàries de la Llegenda de Santa Caterina de Siena

La Corona d'Aragó va Mantenir una estreta relació amb Itàlia a les darreries de de l'edat mitjana, tant des del punt de vista literari com cultural. En la present comunicació exposarem un cas concret que exemplifica l'interès per uns referents espirituals i culturals compartits: el culte per la dominica Caterina de Siena a les darreries del segle XV.

La figura de Caterina Benincasa (1347-1380) no va passar desapercebuda ni tan sols per als seus contemporanis. Essent dona i laica – ja que només va formar part de l'orde terciari dominic –, i malgrat el seu analfabetisme, va intervenir com a ambaixadora del papat romà en el Cisma d'Occident. Però d'ella no s'admirà només la funció històrica que desenvolupà; el seu estil de vida, dedicat a la cura dels necessitats i a la imitació del model de Jesucrist, com també les revelacions místiques o els miracles que se li atribueixen, expliquen la complexitat de la veneració de contemporanis i seguidors. Però va ser a partir de la seua mort quan la fama es va estendre arreu d'Europa, gràcies sobretot als relats que resumien la seua biografia amb la intenció de demostrar la seua santedat. La canonització arribà el 1461 amb la proclamació de Pius II, i d'ací endavant, sobretot a les darreries del XV i començaments del XVI, es multiplicaren els relats relacionats amb la seua vida, en llatí com en les diferents llengües romàniques, en prosa com en vers.

Pocs anys després de la mort de Caterina, en veure els seus deixebles com n'augmentava la fama, van encarregar a Ramon de Càpua, confessor d'aquella i mestre general dels dominics, escriure i fixar el relat de la vida. Així, en la seua obra coneguda com a *Legenda maior*¹ (enllestida cap al 1395), Càpua reproduceix tot tipus de fets i fites històriques de la vida de la dominica, testimonis de coetanis que aporten veracitat als fets que relata, converses mantingudes amb Caterina en què li confessava les visions místi-

---

¹ Ramon de Càpua, «Vita sanctae Catharinae de Senis», *Theologia Mysticae, Mirabulum scilicet, & inscrutabilium operum Dei lucida demonstratio: in libros II distributa, ante annos CLXXXIII per D. Raymundum à Vineis Capuanum, theologum, co[n]scripta partim, partim que è idiomate Italico in Latinum tra[n]sfusa: Christianae pietati modu[m] methodumque co[m]plectens: hactenus quide[m] à piis probé-que fidelibus cunvtis summe desiderata, ac iam tandem post multos labores exhibita*, 1553, Colònia, Jasparr Gennepe, 12v-85r.

ques i providencials, els miracles que se li atribuïen, etc. L'interés pel relat era tan gran que només una dècada després ja havia estat traduït a l'italià i resumit en diverses versions, segons les sol·licituds de llecs i predicadors. D'aquesta manera la biografia de la santa s'estengué per tota la península itàlica, i a poc a poc, i malgrat el clima desfavorable successiu al Cisma d'Occident, s'estengué arreu d'Europa al llarg del segle XV.

La fama de Caterina de Siena arriba a l'àmbit català en dates molt primerenques, i l'interés per la seua vida, la devoció i el culte s'hi arrelen amb rapidesa, molt abans que en altres tradicions, com ara la francesa o la castellana. Aquest interés es palesa en la proliferació d'obres inspirades en la santa en l'àmbit català. La seua vida es troba inclosa en una versió catalana del *Flos sanctorum* (Barcelona, Joan Rosembach, 1494); comptem amb traduccions exemptes – més o menys literaturitzades – de la seua *Vida*, com són una anònima conservada a la Biblioteca Nacional de Madrid, una de Miquel Peres (València, 1499) i una altra de Tomàs de Vesach (València, 1511). Fins i tot apareix versificada en cançoners, certàmens i versions d'autors com ara Narcís Vinyoles.

A continuació analitzarem els textos conservats, que exemplifiquen la importància i el culte primerenc de Caterina de Siena a l'àmbit català, i posen de manifest no només la seua transcendència com a referent literari i cultural en aquest context, sinó també l'estreta relació existent amb Itàlia, ja que algunes traduccions de la *Vida* – com ara l'anònima conservada a la Biblioteca Nacional de Madrid –, semblen ser fins i tot anteriors a la data de canonització. De la mateixa manera intentarem esbrinar la visió que cada text ofereix de la dominica, per veure quins aspectes de la santa subratllen o si ofereixen alguna variació significativa en relació amb la tradició i amb les fonts.

És ben sabut a hores d'ara que al llarg de tota l'edat mitjana es feia un consum habitual de literatura hagiogràfica, fora i dins dels murs de convents i monestirs (Baños Vallejo 2003), i la literatura catalana del segle XV no n'és una excepció, ans al contrari: especialment a l'àmbit valencià, entre el darrer terç del segle XV i començaments del XVI, trobem una gran quantitat d'obres que ho confirmen. S'han conservat nombroses vides de sants que devien circular de manera exempta.² A més, cal considerar els abundants manuscrits i edicions de *Flos Sanctorum* (Aragüés Aldaz 2004, 517-518) – reelaboracions de la *Legenda Aurea*, en què es compilaven vides de sants –, com també altres tipus de composicions literàries amb aquesta temàtica, com ara les versificacions dedicades a recordar i elogiar la vida dels sants.³ I, finalment, no hem d'oblidar els populars certàmens poètics celebrats amb la mateixa finalitat: elogiar la vida i miracles

---

² Alguns dels autors més reeixits del període dedicaren atenció a les vides de sants, com ara Joan Roís de Corella amb *La vida de la gloriosa santa Anna*, *Història de la gloriosa santa Magdalena* i *Història de Josef, fill del gran patriarca Jacob*; Jaume Gassull, amb la *Vida de santa Magdalena en cobles*, Joan Carbonell amb la *Ystòria de Joseph, marit de Maria*, o Miquel Peres, que compta amb *La vida de la sacratíssima verge Maria*, *La vida de sancta Catherina de Sena* i *La vida de sant Vicent Ferrer*. A banda, coneixem també amb un elevat nombre d'obres hagiogràfiques d'autoria desconeguda, com una *Vida de sancta Bàrbara* o una *Vida de sancto Honofre* que semblen també d'autoria valenciana.

³ En la tradició catalana el *Cançoner Sagrat de Vides de Sants* (Folché-Delbosch 1912), atribuït al valencià Miquel Ortigues, és una compilació de gojos que celebren la vida de bona part dels sants continguts en la *Legenda Aurea*.

d'un sant concret amb la concurrència de composicions de diversos autors. Moltes de les obres conservades, a més, són textos impresos, sovint incunables, fet que evidencia la popularitat i el consum de literatura hagiogràfica en els primers temps de la impremta.

Es pot constatar la popularitat de Caterina de Siena en aquell període parant atenció a l'àmplia nòmina de textos conservats que versen sobre la seua figura. La majoria d'aquestes produccions, a més, es localitza a la ciutat de València, cosa que fa pensar que allà hi hagué un culte més estés, probablement impulsat arran de la fundació del convent dominicà de Santa Caterina de Siena en 1492 a la ciutat.

El convent (emplaçat sobre un antic cementeri jueu) comptava amb el benefici de la reina Isabel, i estigué estretament relacionat amb el Tribunal de la Inquisició des del moment de la seua edificació. Allà es portaven a terme pràctiques antijueves de tot tipus, segons relaten alguns testimonis de l'època, com el del viatger alemany Ieronimus Münzer.⁴ En aquest sentit, alguns autors, com ara Antoni Ferrando (1983, 670), han considerat que aquest clima condicionà, potser, la percepció de la figura de santa Caterina, considerada també com un símbol d'antisemitisme, els estigmes de la qual eren sovint presentats als jueus com a recordatori de la passió i crucifixió de Jesús.

Algunes de les composicions amb què comptem són obra d'autors o de traductors que tenien algun tipus de relació amb el convent de Santa Caterina de València o amb l'aparat de la Inquisició: Miquel Peres en fou procurador, i dedicà a les monges del convent la traducció de la *Vida*, publicada el 1499; Tomàs de Vesach, confessor del monestir, el 1511 convocà un certamen per a celebrar la figura de la santa, i era autor, així mateix, una nova traducció de la biografia, segons escriu al pròleg «pensant que tan devotíssima legenda com aquesta en pochs lochs se troba» (Vesach 1511, aii); al voltant del certamen, a més, es reuniren escriptors i prohòmens de València també relacionats d'alguna manera amb el convent, com veurem més endavant.

Tanmateix, si bé és cert que la producció a l'àmbit valencià és la més copiosa, el culte i la devoció per Caterina traspasa aquestes fronteres i excedeix les relacions locals esmentades. L'interés per la seua figura s'estén al vessant més purament devocional i doctrinal des de dates molt anteriors: la dominica constituïa un model exemplar per a la nova espiritualitat que s'imposava aleshores, una espiritualitat més intimista, centrada en la imitació de la vida de Jesucrist, i de la qual Caterina constituïa un exemple fidedigne. Teòlegs i predicadors de tot Europa recomanaven tant la lectura de la seua vida com de les seues obres, sobretot a partir del segle XVI (Bataillon 1950, 49). Però en el context català ja tenim indicis d'un interès per la santa molt anterior, fins i tot abans de la data de canonització. Així, com fa notar Casas: «Sabem que la reina Maria, l'esposa del Magnànim, tenia entre els seus llibres la *Llegenda de santa Caterina de Siena*» (2007, 96), com així es descriu en l'inventari de béns de la reina que es va fer l'any 1457, quatre anys abans de la canonització de Caterina:

---

⁴ Vegeu el testimoni complet del seu viatge a Münzer (1991).

Primo hun libre appellat *Sancta Caterina de Cena*, cubertes de pergami ab un correg a modo mercantivol, scrit en paper a corondells quinternat en pergami, e comença lo dit libre: *Vox spiritualis est aquile*, etc. Feneix: *per avant lo vulla guardar, amen*, segons pus larch és contengut en libre de scrivà de ració. (Toledo Guirau 1961, 57)

Com veiem, el testimoni contenia l'incipit en llatí –idèntic al del començament del pròleg de la *Legenda* de Càpua– i l'explicit, en català. Parlem llavors, de la traducció al català d'una vida de santa Caterina anterior a la seua canonització, cosa que palesa un interès evident.⁵

El que sembla ser el més antic dels testimonis catalans que contenen la biografia de la santa dominica és el manuscrit 8.214 de la Biblioteca Nacional de Madrid.⁶ El còdex, de notable qualitat, anònim i sense datació, conté una traducció de la *Legenda Maior* de Càpua.⁷ En la descripció del lot adquirit per la Biblioteca Nacional l'exemplar es descriu de la manera següent: «Capua (Raimundo de): *Vida de Santa Catalina de Sena* en lemosín, el año 1398 = Ms.8214 [S. XIV-XV, papel, fol. ff. 162]» (Andrés 1988b, 53). Tanmateix aquesta data no correspon a la data de traducció de l'obra, sinó a la data que constava en el text llatí usat com a font de la traducció, i que s'hi especifica al colofó, ja que el traductor no altera mínimament el contingut, ni tan sols en això, ni s'allunya voluntàriament de l'original llatí en cap ocasió:

Esplegada és tota la ligenda de santa Catherina de Sena verge, la qual compongué lo reverent pare frare Ramon de Càpua, de santa Thelogia professor e de tot l'orde dels Prehica-dors general maestre, devers los anys de nostre Senyor Mil ccclxxxii; e per ell primera-ment fon publicada en Sicília, despuys en Venècia, Mil cccxciiii, e après en la província de Teuthònia, ço és, de Alamanya, hon en lo dit temps anà, e finalment aquí en lo covent de Noribergen de l'orde dels frares prehica-dors, any Mil cccxcviii. Trespasà a nostre Senyor lo die quart o ·v· del mes d'octubre l'ànima del qual repós en pau. Amén. *Deo Gratias*. (162r)

Sembla, llavors, que ens trobem davant d'una traducció feta a partir d'una versió llatina copiada al convent dominicà de Nuremberg l'any 1398, arribada a terres catalanes, traduïda potser al si d'un monestir i destinada, probablement, a l'ús dels religiosos o les religioses.

Les característiques lingüístiques de la traducció apunten a una datació al voltant de la meitat del segle XV, fet que ve reafirmat per les marques d'aigua de la còpia, ja que, segons la catalogació de Briquet (1888, 72-73), una de les que hi apareix indica que el

---

⁵ Aquesta connexió pot explicar-se, potser, si considerem que el 1443 el regne de Nàpols havia estat conquerit per Alfons el Magnànim, de manera que s'incrementà el contacte entre les dues ribes de la Mediterrània, i en aquelles dates la biografia de la santa ja circulava arreu a la península itàlica, i no només, sinó també en altres indrets europeus.

⁶ *Ligenda de la meravellosa santa Caterina de Sena, sor de la Penitència de sent Domingo*. Ms. 8214, Biblioteca Nacional de Madrid. Únic exemplar conegut.

⁷ No es tenen notícies certes sobre el seu origen, ja que les informacions més antigues conegudes es remunten al segle XVIII, i situen el manuscrit a la biblioteca del comte Guimerà, erudit aragonés afecionat a la col·lecció de manuscrits medievals (Arronis [en premsa]).

text no pot sobrepassar el segon terç del segle XV perquè la marca no ha estat mai trobada en un text posterior a aquesta data. L'anàlisi lingüística, a més, apunta cap a una autoria no valenciana del text que presenta, per exemple, nombroses oscil·lacions vocàliques.⁸

El text segueix fidelment la *Legenda* de Càpua, sense aportar cap variació significativa; tanmateix, no és una traducció d'una gran qualitat, ja que conté nombroses errades traductològiques, bé per ommissió de sintagmes, bé per la interpretació errònia que se'n fa. A més, com hem vist, el traductor no hi intervé de cap manera, fins al punt d'incórrer en afirmacions com la següent; quan Càpua es refereix a la traducció que féu al llatí d'alguns parlaments de Caterina en vulgar italià deia que havia traduït al llatí, i el traductor al català ho deixa igual:

Aquestes coses, tant com pus pròp[i]ament he pogut, del libre he tralladat en latí, no mudant en res sentencialment, servant les paraules de la verge tant com l'estil o dictat de la llatinitat ho ha permés. (135v-136r)

No sabem si el manuscrit de la BN de Madrid pot ser una versió semblant a la que posseï la reina Maria: la descripció física de l'exemplar coincideix amb el manuscrit i el pròleg també és escrit en llatí, tot i que l'acabament – el colofó –, és diferent. De tota manera, ambdós testimonis permeten de corroborar la promptitud de l'interés per santa Caterina a terres catalanes, cosa poc usual en territoris que havien donat suport al papat d'Avinyó – si considerem que santa Caterina constitueix un dels paradigmes de la defensa del papat romà –, i palesa alhora un interès per la figura de la santa que excedeix les relacions locals d'alguns escriptors valencians amb el convent de santa Caterina de València, tal i com s'esdevé amb altres manifestacions.

Una altra manifestació que palesa l'interés i el culte per la santa a terres catalanes el constitueix la inclusió de la seua *Vida* al *Flos sanctorum romançat*, nom que rep la traducció catalana de la *Legenda Aurea*. En la transmissió de la *Legenda Aurea* ha estat habitual la inclusió de relats de vides de sants posteriors a la compilació de De la Voràgine, especialment aquelles que gaudien de major fervor entre els cristians de cada lloc. Sembla, així, fer-se de nou evident l'interés per la figura de santa Caterina, ja que el relat de la seua vida apareix contingut en algunes versions del *Flos sanctorum* de les darreries del segle XV.

Així, la *Vida* de santa Caterina es troba inclosa en la primera impressió del *Flos Sanctorum* català, estampat a Barcelona per Johan Rosenbach l'any 1494,⁹ i es conserva també en un manuscrit català del *Flos* datat de 1502 i conservat al monestir de Ripoll.¹⁰

Aquest relat no parteix de Càpua, sinó d'algun dels relats més breus que se'n feren, probablement d'una versió de la *Legenda Minor* de Tommaso di Caffarini, que arreple-

---

⁸ Per una anàlisi més aprofundida del manuscrit vegeu Arronis (en premsa).

⁹ *Flos sanctorum Romançat* (1494), Barcelona, Joan Rosembach. Exemplar de la Biblioteca Nacional de Madrid, sig. I-2000. Posa'l en una nota quan esmentem la traducció de la vida en el *Flos*.

¹⁰ Vegeu la descripció del còdex a BITECA, MANID 2352.

ga breument els fets més remarcables de la vida de Caterina i que passaren a ser els més coneguts i populars (Casas 2007, 103). S'hi expliquen breument alguns episodis de la seua infantesa i joventut, i es destaquen principalment alguns episodis de la vida pública, bé dedicada a la cura dels necessitats, bé en la seua tasca d'ambaixadora davant del papat. A diferència de les altres *Vides* conservades, arreplega les visions místiques de manera molt breu i concisa, i alguns dels episodis més populars, com ara la boda mística de Jesucrist amb Caterina o la concessió dels estigmes són, fins i tot, eliminats, mentre que es concedeix espai a la seua tasca política com a intercessora davant del papat, que en altres versions és eliminada o reduïda al màxim. La santa es presenta com a model de vida activa a imitar, i és admirada pels seus coneixement teològics i la seua locuacitat guiada per l'Esperit Sant. Sens dubte, la inclusió del relat al *Flos Sanctorum* indica l'acceptació i l'interès generalitzat ja existent per la santa.

Una altra de les traduccions és la de l'autor valencià Miquel Peres, editada a Barcelona per Pere Posa el 1499,¹¹ destinada a les monges del monestir de santa Caterina de València per encàrrec de mossén Fenollar a fi de possibilitar-los la lectura de la vida de la santa.

En aquesta ocasió Peres tradueix el relat de la vida de Caterina contingut en el tercer volum del *Chronicon* d'Antoní de Florència. A banda, però, Peres coneix també l'obra de Càpua, ja que hi afig alguns fragments i oracions procedents del seu relat (Arronis 2007, 82-85). El text del *Chronicon* suprimeix molta informació continguda en la *Legenda* de Càpua, se ceneix als esdeveniments biogràfics i elimina incisos, reflexions, oracions, testimonis, etc. Peres, per la seua banda, elimina alguns dels topònims o noms propis conservats per Antoní, i alguns dels esdeveniments reportats. Manifesta una voluntat palesa en la configuració del seu relat: sembla que vol crear un model atemporal de santedat, i tot i seguir molt de prop l'original, elimina alguns fragments que excedeixen els seus propòsits. Així, per exemple, suprimeix tota la part relativa a la vida pública de Caterina com a ambaixadora del papa de Roma en el procés cismàtic, i se centra sobretot en episodis de la seua vida dedicats a la cura dels necessitats o a la imitació del model de Crist.

Un dels fragments eliminats de la crònica d'Antoní és el relatiu a la recepció de la santa dels estigmes invisibles. Aquest episodi és molt reproduït en les arts pictòriques des d'abans de la canonització de la santa, i fins i tot en les pintures realitzades pels seus contemporanis,¹² que ja mostren la santa estigmatizada. Tanmateix, aquest motiu no transcendeix massa en la tradició literària catalana. I fins i tot Peres l'elimina en la seua traducció.

---

¹¹ L'únic exemplar conegut es conserva a la Biblioteca Històrica de València (sig. CF 3 / 2). Comptem amb una reproducció facsimil de (*La vida de sancta Catherina de Sena* / [Sant Antoní de Florència] ; [arromançada per Miquel Pérez] València, Vicent García Editores, Universitat de València, 1998) i una edició de l'obra (Arronis 2007).

¹² A tall d'exemple citem el conegut retrat de Caterina realitzat pel seu conciutadà i deixeble, Andrea di Vanni, realitzat, es creu, quan encara era en vida la dominica, i en el qual es representa, per tant, sense l'aurèola de la santedat.

És difícil esclarir les possibles motivacions que el portaren a silenciar aquest episodi contingut a la crònica, però potser trobem una explicació si tenim en compte que a l'època de canonització de Caterina i en les dècades següents és mantingué una seriosa controvèrsia entre franciscans i dominicans sobre la veracitat dels estigmes invisibles de la santa; disputa que sembla que perdurà fins a l'època de Peres i molt més enllà, ja que no van ser confirmats fins al 1630 per Urbà VIII (Vauchez 1991, 118).

Hem localitzat una curiosa evidència que mostra l'interés que hi havia per esclarir aquesta polèmica encara un segle després de la publicació de *La vida de sancta Catherina de Sena* de Peres. Es tracta d'un opuscle publicat a Siena el 1601 pel dominicà fra Gregorio Lombardelli, en el qual resumeix, sempre en favor de la santa, totes les qüestions que envoltaren la disputa. Dedicava fins i tot espai a mostrar la devoció popular pels sants estigmes en diversos territoris, i inclou fins i tot el Regne de València, del qual ens reporta l'anècdota següent, que evidencia la polèmica existent al respecte:

Portanto un forestiero per Valenza a vender varie imagini stampate, vi erano ancora di quelle di Santa Caterina con le stimate. Ciò vedendo due Padri di certa Religione, cominciarono a gridare il venditore, e i compratori, e a dispregiar la santa, con dir, che eran tutti scomunicati, stracciando quell'imagini; e alzavan sì le voci; che atterrito colui, sen'andò all'Illustrissimo sig. Antonio Rubera, Arcivescovo di Valenza, patriarca de Antiochia, e Vicario Generale, per Sua Santità, di tutta la Spagna, e gli contò per ordine il fatto, il quale, inteso, gli disse, ch'andasse a vender l'imagini; e fece mettere in prigione i Frati, e severamente gastigollo della temerità loro. Così scrive il Giustiniano nell'Opuscolo a difesa d'esse stimate [...] (Lombardelli 1601, 77).

No sabem cert quines eren les opinions en l'entorn de Peres sobre la qüestió, però potser ja hi succeïen escenes semblants, per la qual cosa decidí eliminar el capítol i no posicionar-se en el debat.

Peres, a més, membre integrant de les tertúlies literàries valencianes, fa de la seua traducció una obra estilísticament bella seguint el model de la prosa artitzada i llatinitzant tan de moda en la València de finals del XV; i imprimeix a la traducció el seu estil de prosa farcit de girs retòrics, metàfores i imatges evocadores que volen ampliar l'efectivitat i l'emotivitat de l'obra.

Precisament aquest estil artitzat podria ser una de les causes que, només pocs anys després, un contemporani de Peres, fra Tomàs de Vesach, elaborara una nova traducció de la *Vida de la seràphica sancta Catherina de Sena*,¹³ rebutjant implícitament la traduïda per Peres.

Vesach, confessor del convent de Santa Caterina, i allunyat dels grups de lletraferits valencians, imposa un caràcter més sobri i concís a la seua traducció, fent, fins i tot, una declaració d'intencions al pròleg.

---

¹³ Vesach, Tomàs (1511) *La vida de la seràphica sancta Catherina de Sena, ara novament per un devot affectat religiós d'ella complidament arromançada e de moltes istòries istoriada*, València. Exemplar de la Biblioteca Històrica de València, sig. R-1./236 y R.1/177.

[...] perquè dita istòria puga ésser largament e difusa comunicada a tots aquells e aquelles qui la volran, la he feta emprentar en nostra lengua valenciana; no curant, emperò, de servir estil poètic ni modo artizat en lo arromançar, sinó planament e grossera, segons lo meu modo comú de parlar. E açò he fet tant per esquivar semblants modos, los quals als religiosos no satisfan, quant encara perquè moltes vegades en coses devotes y espirituals fan perdre la sentència e la intel·ligència de la istòria, especialment entre les indoctes e ignorants, segons són per major part les dones e altres persones semblants, per amor de les quals he volgut pendre principalment, après Déu, aquesta fatiga e treball, certificant que en la present istòria per mi arromançada res de mon cap que mude sentència no y he affigit ni levat, sinó feelment de latí en romanç trelladant. (Vesach 1511, aiiv)

Vesach, llavors, dedica l'obra no només a les monges del convent, sinó a tota persona interessada, considerant el bon exemple de model de vida que es desprén de la lectura. A més, com ell mateix declara, vol ser fidel a l'original, i per això tradueix fil per randa la *Legenda Maior* de Càpua completa.

Tradueix fidelment el text de Càpua, però sense incórrer en incongruències, com hem vist en la traducció del manuscrit anònim conservat a la BN. Si parem atenció al mateix fragment citat, veiem com Vesach tradueix amb coherència i sentit, i matisa:

Aquestes coses tant pròpiament quant he pogut les he tresladades del vulgar toscà en latí, no mudant la sentència, ans servant les paraules de la verge tant quant lo estil de la latinitat a permés. E yo, frare Thomàs de Vesach, del monestir de sent Onoffre de l'Orde le Preycadors, juxta la mia possibilitat, e tresladat de latí en valencià. (Vesach 1511, 201v)

El text és acurat, i sense gairebé cap errada o anacolut. La prosa resultant planera i sòbria, rica de lèxic típicament valencià. La voluntat de Vesach sembla ser la de la divulgació del text canònic capuà, i, per tant, reporta tots els episodis, testimonis, reflexions, oracions, etc., que hi ha a l'original, sense incidir especialment en cap de concret.

La traducció està relacionada amb el certamen en honor de la santa que se celebrà al convent de santa Caterina de València pocs dies després de la publicació. Alguns dels participants, com el mateix Vesach, estaven relacionats d'alguna manera amb el convent i amb l'orde dominic: «Dos dels jutges del concurs (fra Baltasar Sorio, aleshores vicari general dels observants del seu orde, i don Francesc de Fenollet, que tenia una germana professa al convent) i l'organitzador tècnic (mossén Jeroni Fuster, actiu col·laborador de la Inquisició, i amic del també poeta mossén Pere Adrià, beneficiat de santa Caterina) estaven d'alguna manera connectats amb el convent de santa Caterina» (Ferrando 1983, 669). Aquesta traducció podria voler tenir un cert caràcter oficial, amb el text fidel al del mateix confessor de la santa, i molt vinculat amb l'orde dominic i amb algunes de les postures ideològiques que mantenia.

Així, el *Certamen en llaor de santa Caterina de Siena* (1511)¹⁴ reproduïx algunes de les idees relacionades amb la vinculació dominica de la santa, i extreu del relat de la

---

¹⁴ Actualment apareix relligat amb el text de Vesach en els volums conservats a la Biblioteca Universitària de València (sig. R-1/236 i R-1/177). Vegeu les edicions actuals de Palàcios (1975), amb fac-símil, i de Ferrando (1983).

seua vida només alguns aspectes que probablement tenien a veure amb els postulats defensats per l'orde. Celebrat pocs dies després de la publicació de la traducció de la vida feta per Tomàs de Vesach, el 17 de novembre de 1511, aquest certamen és, des del primer moment, pensat per a ser editat, com així es va fer, i es reedità a Barcelona el 1513. Promogut probablement pel mateix Vesach per a fer conèixer la seua traducció en prosa i donar-li publicitat, actualment es conserva en un opuscle sense data ni nom d'impresor relligat amb la vida de la santa. Així doncs, apareix vinculat directament amb el convent, que mantenia en aquell moment una activitat important relacionada amb la literatura, i va ser promogut, com hem dit, per personatges amb posició i prestigi social, cosa que fa pensar en un caràcter oficial de l'event, que promou valors relacionats amb el convent.

L'opuscle conté, després del libel de convocatòria, les contribucions de huit participants, el primer dels quals, Ferrandis, és el guanyador del certamen, més la sentència final. En aquest cas, com en les altres composicions poètiques, els autors seleccionen els episodis més coneguts i divulgats de la vida de la santa, que quasi sempre són els mateixos. Cada participant crea una al·legoria en la qual les virtuts o lloances a la santa s'identifiquen amb parts d'un objecte elegit en la identificació. Així, en Ferrandis apareix la nau velera, les parts de la qual s'assimilen a les diferents virtuts de Caterina. En Vinyoles, on és menys clara la possible al·legoria, un espill, Jesús, amb el qual ella s'identifica. En Martí una ciutat, en Sorivella un instrument, en Garcia un castell, en Pineda un verger, en Fabra una horta, i en Pere Gomis una nau. Tots elogien la virginitat, l'ajuda als pobres i als pecadors, els suplicis que s'autoimposava, els sacrificis que feia, com beure de les ferides purulentes dels malalts. En tots els casos apareix el record de la corona d'espines que portava la santa, com també, excepció feta de la poesia guanyadora de Vicent Ferrandis i la de Pere Martí, la referència als estigmes. També fan èmfasi de l'ajuda constant que rep de l'Esperit Sant, que guia sempre les paraules de la santa, i del matrimoni amb Déu, gràcia que arriba a merèixer per la seua gran virtut. En alguns es recorda també que havia demanat a Déu un cor més pur i que Déu li'l va traure durant uns dies per tornar-li'l més tard purificat. En el poema guanyador es recorda el sacrifici de la santa per estalviar als seus pares el Purgatori, en el de Martí es recorda que la seua paraula, dirigida per l'esperit sant era molt sàvia. S'identifica contínuament amb Jesús, amb el crucifix i amb els patiments d'aquell a la creu. La sentència recull alguns aspectes de la vida de la santa no tractats en els poemes, especialment les seues visions místiques.

Si en la vida en prosa de Peres es va cap a un model atemporal de santedat, en les composicions poètiques es fa una selecció en aquest sentit i es recullen els aspectes més relacionats amb la significació que anava adquirint la santa: la seua identificació amb Crist, la dedicació als malalts i als pecadors, les visions místiques. D'altra banda, es destaquen només alguns motius de la biografia, els que constitueixen els símbols més representatius del culte popular. Així, aquest certamen, més que aspectes concrets relacionats amb la vida, remarca la significació d'alguns actes puntuals i fets que se li atribuei-

xen, com ara la identificació amb Jesús i amb els patiments de la Passió, el fet de portar la corona d'espines, o els estigmes. El vessant més contemplatiu i els detalls sobre la seua vida no hi apareixen, excepció feta d'alguns pocs casos, com ara quan justament la peça guanyadora recull l'episodi relacionat amb els pares de la santa. Tampoc es fa referència a la seua vida pública, i significativament, els estigmes, tema de controvèrsia com hem dit, sí que hi apareixen en quasi tots els casos.

Com aquest certamen, les poesies escrites en català relacionades amb la santa que coneixem són totes del segle XV i dels primers anys del XVI. En primer lloc, hi ha la versió de la vida que apareix al *Cançoner Sagrat*, una versió en vers de la *Legenda Aurea*, atribuïda a Miquel Ortigues i que es conserva en dos cançoners del XV.¹⁵ Les altres dues són poesies relacionades amb les publicacions de dues vides de la santa; la traducció de Miquel Peres (1499), i la de Vesach (1511) que hem comentat.

Les *Cobles fetes en laor de la gloriosa senta Catarina de Çena*, com diem, formen part d'un extens cançoner conservat actualment en dos parts en el qual es recullen, resumides, vides de sants. Aquestes que ens ocupen es caracteritzen per la senzillesa de l'estil, per la forma, la del goig,¹⁶ i per la selecció d'aspectes de la vida de la santa fàcilment comprensibles per al lector. Es tracta d'una versió resumida de la vida que repassa de manera cronològica els esdeveniments més importants: el naixement a Siena i com de menuda visitava el temple; l'aparició de Jesús i la seua determinació de ser religiosa de l'orde dels predicadors; l'episodi del cor, que Jesús li lleva i li retorna net; el casament amb Déu, la penitència amb un cilici gros. Ella ajuda i serveix els malalts, és molt sàvia i pot parlar de teologia amb els doctors, per tot això, la deixen predicar en públic. Rep la corona d'espines perquè té gran devoció a la passió, combrega i rep Déu al cor. Déu l'ama especialment, el dimoni no pot vèncer-la mai. També es fa referència als miracles de curacions de malalts i de conversions, que il·lustren la seua dedicació als necessitats. Es remarquen les penes, treballs i dejuni que s'autoimposa, però al mateix temps les visions místiques, l'alegria en el moment de la mort i de ser presentada davant Déu. Finalment els devots li demanen la seua intercessió.

Com en el cas de les composicions del certamen de 1511, l'elogi de la santa se centra en alguns aspectes concrets de la seua vida; la coronació d'espines, l'extracció del cor, la identificació amb Jesús, les visions místiques, que s'inicien en la infantesa. Ací, curiosament, no hi ha la referència als estigmes, tan repetida al certamen de 1511, i sobre aspectes concrets de la seua vida també hi ha molt poques indicacions, només es recullen alguns detalls relacionats amb la infantesa. S'insisteix, tanmateix, en les visions

---

¹⁵ *Cançoner Sagrat de Vides de Sants*, Ms. 3 de la Biblioteca de Catalunya (Barcelona) i ref. 176(6519) de la Biblioteca Serrano Morales (València). Els manuscrits els descriu Massó (1913-14, 245-238 i 1932, 44), qui creu que es redacten en el segle XV i que podrien ser de Miquel Ortigues. Tanmateix, en la introducció al *Cançoner*, del mateix Massó i de Foulche Delbosch (1912), no es cita el nom de cap possible autor.

¹⁶ Cobla inicial de 4 versos rima abab alternada masculina i femenina, 17 cobles de 8 versos amb rima també alternada masculina i femenina, una tornada de 4 i una estrofa de 12 versos, abaabdccebee típica del XV.

místiques, en l'oració i la penitència de la santa i es recorda la seua saviesa. Es tracta d'una composició entenedora que ressalta els valors de la santa que anaven arrelant més popularment.

Les *Cobles en lahor de la gloriosa sancta Catherina de Sena, fetes per lo magnífich mossén Narcís Vinyoles*¹⁷ acompanyen la traducció de la vida de la santa feta per Miquel Peres en l'exemplar únic que actualment conserva el text, publicat, com hem dit més amunt, el 1499.¹⁸ Podria tractar-se d'una composició feta abans o després de la traducció però com que els caràcters tipogràfics són els mateixos, pensem que podria tractar-se d'una edició conjunta de la traducció i la poesia. Ara per ara no tenim evidències que aquesta composició poètica formara part d'algun certamen, ni sabem quina altra pot ser la vinculació amb la traducció, com s'esdevé en el cas del certamen de 1511. De tota manera, en impresos de l'època incunable i del XVI és freqüent trobar oracions o textos breus que tanquen edicions de textos més llargs i aquesta podria ser la finalitat de la poesia.

Aquestes tenen un to diferent de les *Cobles* comentades més amunt i una forma pròpia de la lírica culta, el decasíl·lab amb cesura a la quarta síl·laba. Vinyoles participà posteriorment també al certamen de 1511 que ja hem comentat, i tornarà a incloure algunes de les referències a la santa que trobem ací. Així, en la primera cobla, de lloança a la santa, llegim «mirant l'espill de virginal doctrina, / haveu seguit, vós, noble Catherina, / tant con vixqués vida sanctificada» (v. 3-5), amb la imatge de l'espill, que es troba en els primers versos de la seua contribució al certamen esmentat. D'una manera molt resumida es recullen algunes escenes de la seua vida, a partir dels 7 anys, una de les poques dades concretes que apareix en aquest conjunt de composicions. Continua el miracle de la comunió, en què la forma sagrada s'eleva de les mans del sacerdot i va a la boca de Caterina. Per la seua virtut guanya la corona d'espines i beu de la ferida de Jesús, tots elements que també es reflecteixen en el certamen. Recorda que és dominica, i la seua devoció al crucifix, element que apareix en una de les seues mans en el gravat del final de la vida en prosa de la santa. Segueix una referència a la seua saviesa, i el gravat la representa amb un llibre. Es fa referència al fet que només s'alimentava de la comunió durant molts dies, es recorda l'extracció del cor, que li neteja Jesús. Finalment, sobre el menyspreu de les coses mundanes que la caracteritzava, esmenta que beu les aigües de les robes brutes dels malalts a qui ajudava, i acaba la composició.

Podríem pensar, per aquest acabament brusc, que no inclou cap nova lloança general a la santa ni cap referència a la seua mort, al seu estat en el cel, o alguna oració final, com és freqüent en altres textos de caràcter semblant, que la composició és incompleta. D'una altra banda, tots els aspectes sobre la santa que esmenta Vinyoles es troben també en la seua participació al certamen de 1511, on també, per exemple, refereix que beu les aigües brutes de les ferides dels malalts. Però ací no hi apareix cap referència als estigmes, que sí que apareixerà en la seua contribució a aquell certamen.

---

¹⁷ 8 cobles de 12 decasíl·labs, abaabcdccdee, 4+6, rima femenina.

¹⁸ Vegeu també l'edició de Ferrando (1978).

Així doncs, les composicions poètiques relacionades amb la santa que hem estudiat tenen un caràcter selectiu a l'hora de lloar-la. En el goig es fa èmfasi en les visions místiques i en el certamen i en la composició de Vinyoles es remarca la seua vivència de la passió i la seua identificació amb Jesús. Pel que fa als estigmes, que devien tenir molta acceptació en la devoció popular, només apareixen en el certamen de 1511, i, a més, d'una manera clara i repetida en quasi totes les composicions. Curiosament la guanyadora no inclou aquesta referència. A banda del fet que menjava poc, que s'alimentava de la comunió, que va intercedir pels seus pares, que atenia els malalts i ajudava els pecadors, no hi ha pràcticament dades concretes sobre la seua vida en aquestes composicions, que es limiten a reproduir els fets meravellosos relatius amb la seua santedat, com ara el fet que portara la corona d'espines, o que Déu li traguera es cor per purificar-lo i li'l tornara a col·locar. Curiosament el detall escabrós que beguera aigua bruta de les ferides dels malalts sí que es recull. Tampoc es refereixen miracles de la santa, només en un cas s'hi fa una breu referència. Sí que es parla en tots els casos de la seua saviesa, de manera més o menys resumida, en relació amb la important funció que desenvolupà durant el Cisma d'Occident, però no es donen tampoc dades concretes, simplement s'assenyala la seua saviesa i que la seua parla intel·ligent la guia l'Esperit Sant. El fet que composicions poètiques de caràcter tan diferent com ara uns gojos o un certamen en el context d'un convent de dominiques promogut per personatges influents de la València del moment es dediquen a Caterina de Sena denota la popularitat del culte a la santa en molts sectors socials del moment. I com hem vist, en tots els casos s'han seleccionat aspectes de la seua vida que són els que la caracteritzaran en la devoció i el culte.

Conclusions

El relat de la vida de Caterina de Siena arriba a terres catalanes en època molt pimerenca, com manifesten els testimonis de textos coneguts en dates anteriors a la canonització. La traducció anònima de la seua vida en el relat de Càpua és, almenys, anterior a la primera meitat del XV, cosa que indica que l'interés per la santa sobrepasa els límits de l'interés puntual que podia suscitar la seua figura pel fet de la fundació del convent dedicat a ella a València en el segle XV, i que té un caràcter més general i estès.

A finals del XV, en un manuscrit i en algunes de les edicions de les versions catalanes del *Flos sanctorum* es recull la vida de la santa, que en aquest cas segueix probablement alguna de les versions reduïdes de la vida, com la de Caffarini. En aquest cas es reproduïxen episodis de la seua infantesa i joventut, la seua dedicació a la cura dels necessitats, la seua vida pública com a ambaixadora del papat romà, com també les seues visions, episodis que es repetiran en altres textos reduïts, com són les poesies sobre la santa.

Miquel Peres segueix en la seua traducció (1499) el relat de sant Antoni, el qual se centra en la biografia i elimina del relat del Càpua reflexions, oracions, etc. Aquesta traducció vol crear un model de santedat atemporal i reproduïx sobretot episodis de la vi-

da dedicats a la cura dels necessitats o a la imitació del model de Crist, reduint les referències a dates concretes recollides per Càpua. Per la seua banda, Vesach, vinculat amb l'ordre dominic, fa una traducció (1511) que pretén fidel al text de Càpua, i entenedora per al públic, sense alambinaments en l'estil que puguen dificultar-ne la comprensió. Un text amb vocació de difondre el culte a la santa i publicitat amb el certamen que segueix la seua publicació.

En el cas de les poesies, ens trobem amb textos que redueixen també les referències concretes al moment en què viu la santa i seleccionen aspectes relacionats amb la seua vocació de santedat: la identificació amb Jesús, la saviesa, la dedicació als malalts i els pecadors, les visions místiques. Els elements concrets de la seua vida no hi apareixen, com tampoc en tema polèmic dels estigmes, excepció feta del certamen de 1511, molt vinculat al convent de santa Caterina de València i a l'orde dominic. Totes van repetint, amb algunes variacions, aquests elements essencials en la identificació de la santa, que també veurem en molts casos reproduïts en gravats i pintures; les cobles contingudes al *Cançoner Sagrat* amb un to més popular, les de Vinyoles en la poesia que segueix la traducció de Peres amb una selecció d'elements de caràcter espiritual però també quasi morbosos; les del certamen de 1511 amb un èmfasi en elements defensats per l'orde dominic com els estigmes.

La quantitat i la varietat dels textos, els contextos diferents que els produeixen, els interessos plurals, el públic ample al qual anaven dirigits, la primerenca aparició de traduccions, tot plegat demostra el grau d'interès i la gran difusió que el culte a santa Caterina de Siena tingué a terres catalanes almenys durant els segles XV i XVI, una santa italiana amb un gran fervor a terres italianes, cosa que ens porta novament a la comunió d'elements culturals i religiosos entre tots dos territoris de les dues ribes de la Mediterrània.

Universitat d'Alacant

Bibliografia

- Andrés Martínez, Gregorio (1988a) *Inventario General de Manuscritos de la Biblioteca Nacional*, XII (7001-8499), Ministerio de Cultura. Dirección General del Libro y Bibliotecas, Madrid.
- Andrés Martínez, Gregorio (1988b) «La valiosa colección de códices del Conde de Guimerá en la Biblioteca Nacional» *Varia Bibliographica: Homenaje a José Simón Díaz*. Kassel, Reicherberg, 47-54.
- Aragüés Aldaz, José (2004) «Tendencias y realizaciones en el campo de la hagiografía en España (con algunos datos para el estudio de los legendarios hispánicos)», *Memoria Ecclesiae*, XXIV, 441-560.

- Arronis Llopis, Carmen (2007) *La vida de sancta Caterina de Sena de Miquel Peres*, Universitat d'Alacant - Departament de Filologia Catalana, Alacant.
- Arronis Llopis, Carmen (en premsa) «Aproximació a la *Legenda de sancta Catherina de Sena*, manuscrit anònim de la Biblioteca Nacional de Madrid», *XII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (Càceres, 25-29 de septiembre de 2007)*.
- Baños Vallejo, Fernando (2003) *Las vidas de santos en la literatura medieval española*, Ediciones del Laberinto, Madrid.
- Bataillon, Marcel (1950) *Erasmus y España*, Fondo de Cultura Económica, Madrid. [Reed. 1995, 5a ed.]
- BITECA: Beltran, Vicenç i Avenoz, Gemma, coord. (2005), *BITECA, Bibliografia de textos catalans antics*, consultable en <http://sunsite.berkeley.edu/PhiloBiblon/phhmbi.html>
- Briquet, C.M. (1888) *Papiers et filigranes des archives de Gênes 1154-1700*, H.Georg, Libraire-Editeur, Genève.
- Càpua, Ramon (1553) «Vita sanctae Catharinae de Senis», *Theologia Mysticae, Mirabulum scilcet, & inscrutabilium operum Dei lucida demonstratio ...e idiomate Italico in Latinum trasusa: Christianae pietas modu[m] methodum que co[m]plectens: hacenus quide[m] a piis probe que fidelibus cunvtis summe desiderata, ac iam tandem postmultos labores exhibita*, Colònia, Jaspas Genep, 12v-85r.
- Casas Nadal, Montserrat (2007) «Les versions catalanes de la *Vida de santa Caterina de Siena*», *Quaderns d'Itàlia*, 12, 91-103.
- Domínguez Bordona, J. (1931) *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Patronato de la Biblioteca Nacional, Blass, S.A. Tipográfica, Madrid.
- Ferrando Francés, Antoni (1978) *Narcís Vinyoles i la seua obra*, València, Publicacions del Departament de Lingüística Valenciana de la Universitat de València.
- Ferrando Francés, Antoni (1983) *Els certàmens poètics valencians*, Edicions Alfons el Magnànim, València.
- Folché-Delbosch, R. ed. (1912) *Cançoner sagrat de vides de sants*, Barcelona, Societat Catalana de Bibliòfils.
- Huerga, Álvaro (1968) «Santa Catalina de Siena en la historia de la espiritualidad hispana», *Teología Espiritual*, 12, 165-228.
- Lombardelli, Gregorio Fr. (1601) *Sommario della disputa a difesa delle sacre stimate di santa Caterina da Siena*, Stamperia di Luca Bonetti.
- Massó Torrents, Jaume (1914) *Bibliografia dels antics poetes catalans*, Barcelona, Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans.
- Massó Torrents, Jaume (1932) *Repertori de l'antiga literatura catalana*, I, *La poesia*, Barcelona, Alpha.
- Münzer, Hieronymus (1991) *Viaje por España y Portugal: (1494-1495)*, Madrid, Polifemo.

- Palàcios, Josep (1975) *Poesia religiosa del segle XVI. I Obres en llaor de senta Caterina de Sena (València, 1511), Obres en loors de la santíssima creu (València, 1515)*, València, Gràfiques Soler.
- Toledo Guirau, José (1961) *Inventarios del Palacio Real de Valencia a la muerte de doña María, esposa de Alfonso el Magnánimo*, València, Centro de Cultura Valenciana.
- Vauchez, André (1991). *Storia dei santi e della santità. Una chiesa in pezzi. (1275-1545)*, vol. VII, Milano, Eraclea.
- Wittlin, Curt (1998) «La vida de santa Caterina de Sena de Miquel Peres: Ampliació literària d'extrets escollits en el Chronicon d'Antonino de Florència», Actes del Vuité Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-America, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 305-332.